



Képešsy Imre¹

Kérdések az *Ideiglenes Törvénykezőési Szabályok* jogforrási jellegét illetően

Az e sorok írásakor 160 évvel ezelőtt ülésezett Országbírói Értekezlet – csakúgy mint az általa megalkotott *Ideiglenes Törvénykezőési Szabályok* – a magyar jogtörténet egyedi és napjainkig enigmatikus „jelenségeinek” tekinthetők. A neo-abszolutizmus rendszereként ismert osztrák monarchikus diktatúrát 1860 őszén, az *Októberi diploma* kihirdetésének eredményeként felváltó korlátozott alkotmányosság időszakában összehívott fórum kivételes mozzanata volt a magyar jogfejlődésnek. Ennek ékes bizonyítéka, hogy sem elnevezését, sem funkcióját tekintve nem került sor komoly hasonlóságot felmutató testület összehívására sem 1861-et megelőzően, sem azt követően.² A hazai szakirodalmat áttekintve az *Ideiglenes Törvénykezőési Szabályokról* (ITSZ) ugyancsak elmondható, hogy a szerzők többsége nem sorolta be a klasszikus jogforrások valamelyikébe, hanem azokat a magyar jog egyedi kútfőjeként határozta meg.

Tanulmányomban az ITSZ jogforrási jellegével kapcsolatban szeretnék néhány – reményeim szerint – gondolatébresztő kérdést érinteni. A terjedelmi korlátokra tekintettel valamennyi releváns aspektus bemutatására nem lesz lehetőségem, így összesen két szempontot kívánok kiemelni. Úgy vélem, vizsgálódásunkat

¹ Tanársegéd, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék. Kapcsolat: kepešsy.imre@ajk.elte.hu.

² Igaz, ezen állítást két szempontból nézve pontosítani kell: Egyrészt mert 1922-ben a választójogi szabályozással összefüggésben felmerült bizonytalanságok miatt Országbírói Értekezletet kívánt Bethlen István kormánya összehívni; a testületet azonban végül Alkotmányügyi Értekezlet néven hívta össze Horthy Miklós kormányzó. Ez ügyben lásd Ruzsoly József: Alkotmányügyi reformtörekvések az első nemzetgyűlés idején. *Acta Universitatis Szegediensis De Attila József Nominatae. Acta Juridica et Politica*, 21. (1974), 5. 62. Másrészt mert a 20. században még egy alkalommal felmerült Országbírói Értekezlet összehívásának gondolata. 1945-ben született egy arra irányuló javaslat, hogy a választójogi szabályozása tárgyában készülő ideiglenes nemzetgyűlési határozatban utasítsák a kormányt és az igazságügy-minisztert arra, hogy „az érvényes és hatályban lévő magyar jog összegyűjtése tárgyában tegye meg a szükséges előkészületeket és hívjon össze, az 1861. évben összehívott országbírói értekezlet mintájára, egy új országbírói értekezletet”. Erre azonban nem került sor. Lásd Föglein Gizella: Törvénytervezet – torzóban. Bölöny József 1945. évi alkotmányjavaslata. In Mezey Barna (szerk.): *Hatalommegosztás és jogállamiság. Jogtörténeti értekezések*. Budapest, Gondolat, 1998. 311–334.

azzal kell kezdenünk, hogy mire irányulhatott Ferenc József szándéka az Országbírói Értekezlet összehívásának elrendelésekor, azaz 1860. október 20-án. E kérdés elemzése választ adhat arra, hogy eredetileg milyen típusú jogi norma elkészítésére irányul(hatot)t az uralkodó szándéka. Emellett még a teljesség igénye nélkül azt kívánom érinteni, hogy az Országbírói Értekezlet résztvevői miként vélekedtek e kérdéstről, méghozzá két szemszögből is: egyrészt hogy az ő nézőpontjukból tekintve mit várt el tőlük az uralkodó, másrészt hogy az ő álláspontjuk szerint milyen típusú norma megalkotásában működhettek közre.

Mire irányult az uralkodó szándéka az Országbírói Értekezletet illetően?

A magyar trónt 1848. december 2-án megöröklő, de törvényesen megkoronázott királynak még 1861-ben sem tekinthető Ferenc József az *Októberi diploma* kibocsátásának napján keltezett számos úgynevezett legfelsőbb császári kéziratának egyikében (*Handschriften*) rendelkezett a magyar alkotmányos intézmények helyreállításáról.³ Az igazságügyet illetően a király a kancellár feladataként határozta meg, hogy tegyen számára javaslatot a jövőbeli országbíró személyére vonatkozóan.⁴ Az uralkodó emellett a leendő országbíró számára is kijelölt feladatot: őt azzal bízta meg, hogy tanácskozzon a magyar igazságszolgáltatás megszervezéséről a hétszemélyes tábla tagjaival és más alkalmas egyéniségek közbejöttével, és ebbéli javaslataikat haladéktalanul terjessze fel számára a magyar királyi kancellária útján.⁵

A kézirat tüzetesebb elemzésére van szükség, mert a szakirodalmat megvizsgálva kétféle állásponttal találkozhatunk az ügyben, hogy Ferenc József eredendően jogszabályban kívánhatta rendezni a magyar igazságszolgáltatással kapcsolatos ügyeket. Grosschmid Béni az 1905-ben megjelent *Jogszabálytan* című könyvében úgy gondolta:

„eredetileg az volt az intenczió, hogy azt esetleg királyi rendelet alakjában fogják életbeléptetni, mint a helyzet kényszere és szüksége által motivált, sőt elkerülhetetlenné lett intézkedést. Időközben azonban összeült az országgyűlés, minek következtében az Országbíró

³ A Magyarországgal kapcsolatos ügyekre vonatkozó kéziratokat kivétel nélkül ez e napon magyar udvari kancellárrá kinevezett báró Vay Miklósnak (1802–1894) címezte az államfő. Lásd Edmund Bernatzik: *Die österreichischen Verfassungsgesetze mit Erläuterungen*. Wien, Manz, 1911. 233.

⁴ Vay Miklós eredendően Deák Ferencet kívánta megnyerni, aki azonban visszautasította a felkérést. Ezt követően Cziráky János grófot nevezték ki, aki rövid idő alatt lemondott, végül Apponyi György fogadta el a tisztséget. Lásd Szabad György: *Forradalom és kiegyezés választóján, 1860–61*. Budapest, Akadémiai, 1967. 319–320.

⁵ Lásd Kónyi Manó: *Deák Ferenc beszédei II*. Budapest, Franklin Társulat, 1889. 500.

helyesebbnek találta az elhatározást annak, vagyis a törvényhozó testületnek a kezébe letenni s ezért a munkálatot 1861. május havában [...] áttette a Képviselőházhoz”.⁶

Ehhez képest a 20. század második felétől megjelenő történelmi, jogtudományi és jogtörténeti munkákban azt találjuk, hogy az Országbírói Értekezletet Ferenc József egy törvényjavaslat előkészítésével bízta meg. Kutatásaim során e gondolatot a Szladits Károly szerkesztésében 1938-ban megjelent *Magyar magánjog* című hatkötetes mű első kötetére tudtam visszavezetni. Ő azt írta: „Eredetileg az volt a terv, hogy az országgyűlés az Országbírói Értekezlet munkálatát törvényjavaslatként tárgyalja. A képviselőház azonban ebbe a tárgyalásba nem bocsátkozhatott bele, mert a közjogi viszonyok ziláltsága miatt akkor törvényt hozni nem lehetett”⁷ (csonka volt az országgyűlés; a királyi szék betöltése vitás volt).

Ugyanezen az állásponton van Peschka Vilmos az 1965-ben megjelent könyvében: „Az eredeti terv az volt, hogy az Országbírói Értekezlet Ideiglenes Törvénykezési Szabályai mint törvényjavaslat az Országgyűlés elé kerüljön, majd törvényhozási úton jogszabállyá, törvénnyé váljon.”⁸ Szabad György 1967-ben kiadott korszakos művében szintén az szerepel, hogy a javaslat az országgyűlés számára készült: „Míg az értekezlet javaslatait a törvényhozás jóvá nem hagyja, érvényben tartandók az önkényuralom idején alkalmazott jogszabályok.”⁹ A kérdésről hasonlóképp vélekedik Béli Gábor is, aki azt írja: „Az Országbírói Értekezlet összehívásának célja eredetileg az volt, hogy egy törvényjavaslat kerüljön kidolgozásra.”¹⁰

Mielőtt a kérdés tárgyalásába bocsátkoznánk, röviden összegezzük a császári kézirat tartalmát, amelyben öt érdemi rendelkezést találunk:

- az értekezlet megszervezése és tagjainak kiválasztása az országbíró feladata,
- a résztvevőknek az igazságszolgáltatás szervezéséről kell tanácskozniuk,
- a tanácskozások eredményeként megszületett javaslatokat Ferenc József elé kell terjeszteni a kancellária útján,
- az 1849-et követően hatályba léptetett törvények és rendeletek hatályban maradnak a birtok biztosságának és a magánjogi viszonyok állandóságának érdekében,
- és végezetül: ez ügyben bármiféle változás csakis és kizárólag a magyar országgyűlés útján képzelhető el.

Amennyiben a két, fentebb említett szakirodalmi álláspontból indulunk ki, miszerint törvényjavaslat vagy királyi rendelet elkészítésére irányult az uralkodó akarata, a császári kéziratnak kétfajta interpretációja képzelhető el, amelyek

⁶ Lásd Grosschmid Béni: *Magánjogi előadások. Jogszabálytan*. Budapest, Athenaeum, 1905. 861.

⁷ Szladits Károly (szerk.): *Magyar magánjog. I. Általános rész*. Budapest, Grill, 1938. 88.

⁸ Peschka Vilmos: *Jogforrás és jogalkotás*. Budapest, Akadémiai, 1965. 104.

⁹ Szabad (1967): i. m. 320.

¹⁰ Béli Gábor: *Magyar jogtörténet. A tradicionális jog*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2000. 314.

elvezethetnek bennünket a két megoldás egyikéhez. Abban az esetben, ha a magyar igazságszolgáltatás szervezésére (az eredeti német változatban: *Organisierung der ungarischen Justizpflege*) való felhívást akként értelmezzük, hogy Ferenc József az igazságszolgáltatással összefüggő kérdések általános áttekintésével bízta meg az értekezletet, abból logikusan következik, hogy a tárgyalás alá kerülő problémák egy része törvényi szintű rendezést igényelt. Ebből következően Ferenc József azon kikötése, miszerint az 1850-es években hatályba léptetett jogszabályok változatlanul hatályban maradnak a parlament döntéséig, szoros összefüggésben áll az országbírói értekezlet összehívásával. Ily módon értelmezhetjük tehát Szladits állítását, aki szerint Ferenc József azt tette az értekezlet legfőbb feladatává, hogy készítse el javaslatát az igazságszolgáltatás provizórikus rendezésével kapcsolatban, hogy az majdan az országgyűlés asztalára kerüljön. És ugyan a parlamentre vonatkozóan nem találunk konkrét utalást a kézirat szövegében, de mégis felhozhatunk két érvet, amelyek alátámaszthatják ezt az interpretációt.

Ezek közül az első magában az *Októberi diploma* kiadásában rejlik, ugyanis az Osztrák Császárság átalakításával együtt Ferenc József a magyar alkotmányos intézmények helyreállításáról is döntött. Ha ő ezt valóban komolyan gondolta (amit nincs okunk kétségbe vonni), és számára ténylegesen „csak” az áprilisi törvények némelyike minősült elfogadhatatlannak, akkor tekintettel kellett lennie az 1790/1791. évi országgyűlésen elfogadott 12. törvénycikk rendelkezéseire. E törvényünk – az ugyanezen országgyűlésen elfogadott 10. törvénycikkkel közösen – világosan kimondta, hogy Magyarország mindenkori királya nem kormányozhatja az országot pátensek útján, azok csakis az országgyűlésen elfogadott törvények végrehajtására szolgálhatnak. És tekintettel azon kérdések sokaságára, amelyek a magyar igazságszolgáltatás rendezésével összefüggtek, kétségtől állíthatjuk, hogy ezek mindegyikét az alkotmányos formák figyelembevételével biztosan nem lehetett (volna) rendeleti szinten rendezni. Így vélekedett a kérdésről Széher Mihály is az Országbírói Értekezleten:

„Ha a magyar törvények visszaállítása nehézségeket nem idézne elő, ezen konferenciára szüksége sem lett volna, és Ő Felsége egyszerűen csak azt mondhatta volna, Magyarországon visszaveszem a német törvényeket, ezennel életbelépnek tehát régi honi törvényeitek. – De ez másképp áll s azért hívta össze ezen nm. tanácskozmányt, mert látta, hogy vannak lehetetlenségek, mikén ugy lehet csak átgázolni, ha valami expediens leendő föltálálva.”¹¹

¹¹ Ráth György: *Az Országbírói Értekezlet a törvénykezés tárgyában II.* Pest, Landerer és Heckenast, 1861. 287–288.

Másrészt, az országgyűlésre történő explicit utalás hiánya véleményem szerint amiatt sem zárhatja ki a törvényjavaslat kidolgozására irányuló szándékot, mert történeti/történelmi¹² alkotmányunk értelmében a magyar államfőt megillette a törvénykezdeményezés joga. Ferenc József tehát alappal kérhette fel az értekezlet résztvevőit, hogy készítsenek el egy majdani törvényjavaslat-tervezetet, amelyet előbb a magyar udvari kancellária részére küldtek volna meg véleménynyilvánítás céljából, majd a kancellária támogatása esetén maga az uralkodó terjesztette volna be a munkálatot törvényjavaslat formájában az országgyűlés elé. Persze, ez ügyben nem tekinthetünk el attól sem, hogy Ferenc Józsefnek bármينemű törvény szentesítésére csak törvényes megkoronázását követően lett volna lehetősége, de az elvi lehetőséget álláspontom szerint e körülmény még nem zárja ki.

A kéziratnak viszont lehetséges egy másfajta interpretációja is, amely elvezethet bennünket Grosschmid Béni álláspontjához: azaz hogy az Országbírói Értekezlet munkálatainak célja egy királyi rendelet kidolgozására irányult. Ez ügyben ismét csak az 1791. évi 12. törvénycikk rendelkezéseire kell a figyelmet irányítanom, tehát a napirendre kerülő kérdések körét annak tükrében kell szűkítenünk, hogy olyan kérdések ne szerepeljenek az elkészült javaslatban, amelyek esetlegesen törvényi rendezést igényelnének. Ide a legegyszerűbben úgy juthatunk el, ha Ferenc Józsefnek az 1850-es években életbe léptetett jogszabályokra vonatkozó rendelkezését (tehát hogy azok az országgyűlés döntéséig változatlanul hatályban maradnak) az Országbírói Értekezlet működésének olyan értelemben vett korlátjaként aposztrofáljuk, hogy ők ez ügyben nem is terjeszthetnek fel javaslatot az uralkodó elé. Azaz Ferenc József pusztán arra kéri fel a testület tagjait, hogy a hazai törvénykezési szervezetrendszerrel kapcsolatos kérdéseket vitassák meg, ez ügyben készítsék el javaslataikat, amelyeket aztán a kancellária útján egyenesen elé terjesszenek fel. Ebben az esetben már jóval nagyobb az esélye annak, hogy elegendő lesz a rendeleti szintű szabályozás (főként, ha a cél a korábban létezett bírósági szervezetrendszer helyreállítása volt, ahogy az a valóságban is történt). Véleményem szerint a haladéktalanul szócska alátámaszthatja ezt az értelmezést: valószínűtlen, hogy Ferenc József azonnali választ várt egy annyira komplex kérdésben, mint amilyen a magyar törvények visszaállítása.

Amint a fentiekből látható, mindkét álláspont mellett és ellen is felhozhatunk érveket. És ugyan nem állítom, hogy van értelme légüres buborékban vizsgálni e kérdést, azt fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy az értekezlet összehívásának elrendelése és az uralkodói akarat fogantatása között nem kevés idő telt el. Tehát amit Ferenc József 1860 novemberében elvárt volna egy esetleges Országbírói Értekezlettől, már nem feltétlenül igaz a három hónappal később összeült testületre. Kis

¹² Lásd Stipta István: *A magyar történelmi alkotmány és a hazai közjogi-közigazgatási jogvédelem*. Budapest, Gondolat, 2020. 14–18.

túlzással akár azt is mondhatjuk, hogy még ha a második olvasata lenne is helyes a legfelsőbb császári kéziratnak, 1861 januárjában, amikor a vármegyék egymás után nyilvánították ki abbéli akaratukat, hogy vissza kívánják állítani a magyar törvényeket, egy ilyen szinten „gúšba kötött” testület összehívásának nem lett volna túl sok értelme. Az értekezlet vitáinak ekkor már szükségszerűen más dimenzióban kellett mozogniuk. Ezzel együtt is fontos szempontnak vélem annak tisztázását, hogy mi lehetett e testületet illetően az uralkodó eredeti szándéka.

Milyen vélemények fogalmazódtak meg az Országbírói Értekezleten?

Apponyi György országbíró az Országbírói Értekezlet megnyitásakor, tehát 1861. január 23-án elmondott beszédében rögtön tett néhány utalást arra vonatkozóan, hogy milyen elvárásokat fogalmazott meg az uralkodó az értekezlet működésével kapcsolatban. Ezekből ugyan önmagukban arra vonatkozó következtetéseket nem lehet levonni, hogy Ferenc József pontosan milyen jogforrás kidolgozására hívta fel az értekezlet tagjait, de témánk szempontjából mégis fontos dolgok hangzottak el. Az országbíró hangsúlyozta: őfelsége személyesen garantálta számára, hogy a meghívottak tökéletes szabadsággal tanácskozhatnak a törvénykezés ügyében. Ferenc József egyedüli feltétele az volt, hogy a birtok biztonsága és a magánjogi viszonyok folytonossága és állandósága ne veszélyeztettesék. Apponyi megfogalmazása szerint: „Ezen szent elvében nem tágíthat Felséges Urunk, holott minden kéréseket, melyek ezen elvnek kivívására vonatkoznak, eszköznek és a tanácskozmány tárgyának tekinteni méltóztatik.”¹³

Az országbíró beszéde tehát arra utalt, hogy Ferenc József – ekkor – már nem ragaszkodott feltétlenül az 1850-es években hatályba léptetett jogszabályok fenntartásához, de teljesen érthető okokból elutasított minden olyan javaslatot, amely a jogbiztonság sérelmével járt volna. A legfelsőbb császári kéziratához képest az uralkodó álláspontjában történt változásra Tóth Lőrincz (ügyvéd, Deák Ferenc egykori személyi titkára) fel is hívta a figyelmet az értekezlet első napján: „Az oct 20-ki kibocsátványban világosan az van mondva, hogy a polgári s fenytő törvénynek minden rendeleti s intézményei teljes hatályban maradjanak mindaddig, mig azok iránt a törtenyhozás nem intézkedik. Ha ez állana, ugy ezen értekezletnek köre igen szűk lenne, s csupán a törvényszékek szervezésére terjedhetne ki.”¹⁴

1861. január 23-ára azonban mintha megváltozott volna a helyzet: „Excellenciád előterjesztése s az eddigi nyilatkozatok oda mutatnak, hogy tanácskodásunk

¹³ Ráth (1861): i. m. 6.

¹⁴ Uo. 16.

köre sokkal szélesebb lehet, s az egész törvénykezésnek provisorius átalakítására terjeszkedhetik.”¹⁵

Mint közzismert, így is történt: az Országbírói Értekezlet tanácskozásainak középpontjában annak kérdése állt, hogy milyen módon lehetséges a magyar törvények visszaállítása.¹⁶ Mielőtt az öröklési jog vonatkozásában zajlott diskurzus tükrében mutatnék be néhány álláspontot arra vonatkozóan, hogy az értekezlet egyes résztvevői mely fórumot érezték illetékesebbnek arra, hogy javaslatukat jogszabályi formában öntse, fontosnak tartom kiemelni, hogy már az Országbírói Értekezlet megnyitásának másnapján született egy indítvány a kidolgozandó javaslat jogforrási jellegét illetően. Az ötletgazda Nyeviczkey József volt, aki azt hangsúlyozta, hogy az Országbírói Értekezlet által készített munkát a lehetőségekhez mérten feleljen meg az alkotmányos formának. E cél elérése érdekében azt tanácsolta, hogy: „[a] javaslatot ne a véleményadásra fölhívott magánszemélyeket is befoglaló egész tanácskozmány, hanem az 1861. január 20-án újjáalakított hétszemélyes tábla javaslatának nevezzék”.¹⁷

Ennek oka abban rejlett, hogy a magyar királyi Curia a régi magyar törvények szerint világos törvény által el nem látott kérdésekben törvényerejű döntvényeivel határozhatott.¹⁸ Nyeviczkey tehát a törvényjavaslat / királyi rendelet dichotómiához képest egy harmadik utat javasolt. Felvetése több szempontból is praktikus volt: egyrészt megkerülte annak problémáját, hogy az értekezlet közjogi szempontból minek tekinthető, sőt: egyáltalán meghatározható-e. Másrészt a javaslat bizonyos szempontból valóban összeegyeztethetőnek tűnhet(ett) a korabeli alkotmányos szabályokkal. De azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy az indítvány végeredményben egy fikcióra épült, hiszen az értekezlet tagjainak mindössze fele volt a hétszemélyes tábla tagja, továbbá azt sem, hogy az uralkodó kifejezetten egy javaslat elkészítésére kérte fel meg az értekezletet, és nem azzal bízta meg annak tagjait, hogy ők maguk döntsenek a magyar igazságszolgáltatás szervezését illetően.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Annak fejtegetésébe, hogy ugyanilyen keretek között folyhattak volna-e az értekezlet tanácskozásai, ha az országbírói posztot már 1860 októberében sikerült volna betölteni, jelen tanulmányban nem vállalkoznék, de egy dologra azért felhívnám a figyelmet: az ügyben, hogy az uralkodó eleinte mennyire ellenállt a magyar törvények visszaállítására vonatkozó törekvéseknek, álláspontom szerint elegendő arra utalni, hogy Cziráky János grófnak az országbírói méltóságból való felmentése hátterében is az állt, hogy ő a kézirat szövegével ellentétben ragaszkodott a magyar törvények (teljes) visszaállításához. Lásd: MNL OL, Ungarische Hofkanzlei, Prä. 525/1860 (K.) und Prä. 29/1861 (RS.).

¹⁷ Ráth (1861): i. m. I. 16.

¹⁸ Uo. 53.

Az ITSZ jogforrási jellegének kérdése az öröklési rend fölötti viták során

A „polgári törvény” körüli vita rövid bemutatása előtt egy mondat erejéig szeretném megindokolni, hogy miért pont ezt emelem ki tanulmányomban. Választásom oka abban áll, hogy amikor az első két plenáris ülés alkalmával az Ország-bírói Értekezlet résztvevői megállapodtak a kidolgozandó javaslat „vezérlő elveit” illetően, ezek között csakhamar közmegegyezés született arról, hogy a magyar törvényeket vissza kell állítani. Ennél már jóval komolyabb vitákat szült annak kérdése, hogy vissza lehet-e helyezni a magyar igazságszolgáltatást teljes mértékben a régi magyar törvények talajára, vagy sem,¹⁹ és a leglátványosabb viták a magánjog, egészen pontosan az öröklési rend szabályozása körül zajlottak.

A kontextus kedvéért röviden utalnék arra, hogy a magánjogi viszonyok rendezésével kapcsolatos kérdések előzetes megvitatására kiküldött alvázastmány, amely érzékelte az ősiségen és a nyílt jogegyenlőtlenségen alapuló 1848 előtti magyar törvények visszaállításával kapcsolatos nehézségeket, figyelemmel az 1861. január 23–24-én meghatározott elvekre, azt javasolta az értekezlet plénuma számára, hogy az Országgyűlés döntéséig tartsák ideiglenesen hatályában az Osztrák polgári törvénykönyvet (OPTK). A résztvevők azonban ezt a javaslatot elutasították, majd rátértek Deák József különvéleményének tárgyalására, aki ennek ellenkezőjét javasolta: ő a régi magyar magánjogi törvények teljes visszaállítását szorgalmazta. Az értekezlet megosztottságát jól mutatja, mennyire szoros eredmény született, amikor a vita lezárását követően szavazásra bocsátották a kérdést: visszaállíthatónak tartják-e az értekezlet tagjai régi törvényeinket? Húszan szavaztak az indítvány mellett, míg huszonhárman ellene.

Ezt követően került reflektorfénybe a második különvélemény, amelyet Horvát Boldizsár, Ledniczky Mihály, Rudnyánszky Béla és Thanhoffer Pál jegyzett. Ők ugyan Deák Józsefhez hasonlóan az öröklési törvények visszaállítását szorgalmazták, de egyúttal javaslatot tettek arra, amire az alvázastmány tagjai nem érezték magukat jogosultnak: hogy az áprilisi törvényekben kimondott jogegyenlőség elve alapján kezdeményezzenek bizonyos változtatásokat is. Tóth Lőrinc, aki pártolta az ötletet, igyekezett elébe menni a lehetséges ellenérveknek. Őt idézve:

„ez ellen főképp azon kifogás lehet, hogy ily javaslat formulázása valóságos törvényhozással, melybe a nm. tanácskozmány bocsátkozni nem akar; de [...] semmi sem természetesebb, minthogy a nm. curia a magyar örökösödési törvények szelleme szerint, és azok alapján némi elveket állítson fel, s részleteket formulázzon, melyek azon ideig, míg az országgyűlés a codificatio nagy munkáját megkezdheti és bevégezheti, irányadóul szolgálnak. Ez nem új törvényhozás, mert benne a magyar örökösödési törvény szelleme egészen meg van tartva.”²⁰

¹⁹ Lásd Ráth (1861): i. m. II. 251.

²⁰ Uo. 219.

Tóth Lőrinc tehát Nyeviczkey Józsefhez hasonlóan a Curia döntvényalkotó jogkörére építve próbált kiutat keresni abból a helyzetből, amelyben az Ország-bírói Értekezlet találta magát.²¹ Érvei azonban nem mindenkit győztek meg: a különvéleményt többen új norma megalkotására irányuló javaslatnak tekintették, márpedig a többség – már csak a korabeli közvélemény nyomásának engedve is – egyetértett abban, hogy ettől szigorúan tartózkodni kell.

Az érzékenység ez ügyben persze érthető volt: 1849-et követően nem kevés jogszabály *octroy* útján hozatott be, tehát az értekezletnek ügyelnie kellett, hogy a hazai igazságszolgáltatás alkotmányos lábra állítása közben saját maga ne járjon el alkotmányellenes módon: ennek a korabeli közfelfogás szerinti záróköve abban rejlett, hogy tartózkodjék mindennemű normaalkotástól. Erre hívta fel a figyelmet az első ülés alkalmával Ghyczy Kálmán, aki úgy vélte: „nem terjeszthetünk föl továbbá oly javaslatot, mely által valamely új törvény iniciáltatnék.”²² Ezt azzal magyarázta, hogy a törvényalkotás az országgyűlés kizárólagos feladata, valamint hozzátette, hogy amennyiben az értekezlet tagjai nem ismerik el, hogy az uralkodó törvényt oktroyálhat, ők maguk öfelségét „octroyozásra” nem hívhatják fel.²³ De a változtatás szükségessége is értékelhető volt, aminek köszönhetően a mindennemű változtatástól való tartózkodás paradox helyzeteket eredményezett. Ezt a legtalálób-ban Deák Ferenc fogalmazta meg, aki ez ügyben a közvéleményt okolta: „semmi egyéb korlátot nem tűzött a nm. tanácskozmánynak a publica opinio, mint csak kettőt; az egyik: minden változtatás octroyozás; a másik: octroyozni nem szabad, de változtatni mégis kell. – Szeretném látni azon bölcsét, ki ezen keresztülvág. Én ily bilincsekben tanácskozni nem tudok, – ez a legnagyobb lehetetlenség.”²⁴

Az öröklési rend feletti vitából egy felszólalást emelnék ki, amely Rudnyánszky Ferenchez kötődik:

„Ő Felsége a törvénykezésre nézve kimondotta, hogy mielőtt e részben intézkedés történnék, – az országgyűlés s a hétszemélyes táblát fogja megkérdezni. Nem tudom, hogy a nm. tanácskozmánynak joga meddig terjed, vagy is lehet-e neki oly törvény-javaslatokat, melyek sem az egyik sem a második törvényben nem léteznek, szentesítés végett előadni; azonban meg vagyok győződve, hogy a nm. tanácskozmánynak morális kötelessége, hogy olyasmit javasoljon, mi az igényeknek megfelel.”²⁵

²¹ Az értekezletre nehezedő elvárásokat Deák fogalmazta meg rendkívül frappánsan: „a közhangulat ezt nem akarja, hanem semmit sem akar, mi osztrák, semmit, mi változás, semmit, mi octroyozás” – lásd Ráth (1861): i. m. II. 274.

²² Úgy vélem, Ghyczy felszólalása azt a feltételezést erősíti, hogy Ferenc József arra kérte fel az értekezlet tagjait, hogy az általuk kidolgozandó javaslatot a kancellária útján neki, és ne az Országgyűlés számára küldjék meg. Lásd Ráth (1861): i. m. I. 12.

²³ Uo.

²⁴ Ráth (1861): i. m. II. 271.

²⁵ Uo. 286.

Rudnyánszky tehát egyrészt kifejezte bizonytalanságát a tekintetben, hogy Ferenc József egyáltalán felhatalmazta-e olyan tartalmú javaslat elkészítésére az értekezlet tagjait, mint amelyet a második különvélemény magában hordozott. A helyzet feloldása érdekében azt kérte az országbírótól, hogy terjesszen fel javaslatot az uralkodóhoz, miszerint:

„[h]atalmaztassék fel e tanácskozmány arra, hogy szabadon mindazt, mit szükségesnek lát, javaslatba tehesse, nem azért, hogy az ideiglenesen szentesíttessék, hanem hogy a jövő országgyűlésnek anyagul szolgálhasson, s az országgyűlés átnézvén, terjesztetnék föl által szentesítés végett.”²⁶

A felvetésre Apponyi egyből leszögezte: „arra nézve, mit indítványozott, Ő Felségének különös fölhatalmazása nem volna szükséges.”²⁷

Itt már tehát megjelent az arra való utalás, hogy amennyiben elkerülhetetlen, új szabályokat kell javaslatba hozni, és azokat az Országgyűlésnek kellene megtárgyalnia. Valószínűleg ezért is mondhatta azt Rudnyánszky, hogy az „[o]rszágyűlés ápril 2-ra van egybehíva, s így alig hiszem, hogy az országbírói értekezlet javaslatait még az országgyűlés előtt szentesítené Ő Felsége, és megnyitván az országgyűlés, hogy ezen ideiglenes törvények annak mellőzésével léptessenek életbe, szinte nem képzelhető”.²⁸

A kérdésről hasonlóan gondolkodott Deák is. De Rudnyánszky azért a biztosság kedvéért tett egy javaslatot ez ügyben: „Kéressék meg Ő Felsége, hogy az országgyűlés megnyitása előtt ideiglenesen semminemű új törvényeket és rendszabályokat életbe ne léptetne.”²⁹

„Összefoglalás”

A fentiekből látható, hogy nemcsak a szakirodalom, de az Országbírói Értekezlet résztvevői sem értettek egyet koncepcionális kérdésekben. A testület vitáinak eredményeként megszülető javaslat alapvető hatást gyakorolt a magyar jogfejlődésre, és bár e tanulmányban az *Ideiglenes Törvénykezési Szabályok* jogforrási jellegét tárgyaló kérdéseknek mindössze egy szűk szegletét tudtam érinteni, bízom abban, hogy sikerült felkeltenem az Olvasó érdeklődését a téma iránt.

²⁶ Uo.

²⁷ Uo. 287.

²⁸ Uo. 286.

²⁹ Uo.

Irodalomjegyzék

- Béli Gábor: *Magyar jogtörténet. A tradicionális jog*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2000.
- Bernatzik, Edmund: *Die österreichischen Verfassungsgesetze mit Erläuterungen*. Wien, Manz, 1911.
- Föglein Gizella: Törvénytervezet – torzóban. Bölöny József 1945. évi alkotmányjavaslata. In Mezey Barna (szerk.): *Hatalommegosztás és jogállamiság. Jogtörténeti értekezések*. Budapest, Gondolat, 1998. 331–334.
- Grosschmid Béni: *Magánjogi előadások. Jogszabálytan*. Budapest, Athenaeum, 1905.
- Kónyi Manó: *Deák Ferencz beszédei. II.* Budapest, Franklin Társulat, 1889.
- Peschka Vilmos: *Jogforrás és jogalkotás*. Budapest, Akadémiai, 1965.
- Ráth György: *Az Országbírói Értekezlet a törvénykezés tárgyában. I–II.* Pest, Landerer és Heckenast, 1861.
- Ruszoly József: Alkotmányjogi reformtörekvések az első nemzetgyűlés idején. *Acta Universitatis Szegediensis De Attila József Nominatae. Acta Juridica et Politica*, 21. (1974), 5.
- Stipta István: *A magyar történelmi alkotmány és a hazai közjogi-közigazgatási jogvédelem*. Budapest, Gondolat, 2020.
- Szabad György: *Forradalom és kiegyezés választútján, 1860–61.* Budapest, Akadémiai, 1967.
- Szladits Károly (szerk.): *Magyar magánjog. I. Általános rész*. Budapest, Grill, 1938.